

Christel en Steffie Bergmann

De witte raven van Govelin

Een moderne boerentuin in een oude traditie

Tekst en foto's: Machteld Klees

Dit voorjaar bezocht ik het roggelieparadijs* bij het Duitse Govelin. Naast de bijzondere akkerflora was ik ook nieuwsgierig naar de boerenfamilie die deze akkers met veel toewijding beheert. Bij de boerderij hoopte ik ook een historische boerentuin aan te treffen. Dat bleek iets anders in elkaar te zitten dan gedacht maar boerin Christel en dochter Steffie vertelden een prachtig verhaal over de geschiedenis van hun unieke tuin.

Als je het rondfietst zie je regelmatig fraaie, nieuwe boerderijtuinen. Ze zijn vaak prachtig maar verschillen sterk van de oude boerentuin. Die waren allereerst functioneel en aangepast aan de streek en het gebruik. Ook weerspiegelde het de welgesteldheid van de eigenaar, hoe rijker hoe uitbundiger de siertuin. Zo'n tuin was dus niet alleen een verzameling planten maar er zat ook veel geschiedenis in verborgen. Nieuwe boerderijtuinen missen die verbondenheid met de streek en de geschiedenis. Hoewel de indeling in grote lijnen vast lag, waren

boerentuin vooral heel functioneel. Veranderde de bedrijfsvoering dan veranderde de tuin mee. Groot verschil met de huidige boerderijtuinen is dat de aanpassingen veel geleidelijker gingen. Een boerentuin werd nooit grondig op de schop genomen. Oud en nieuw vonden naast elkaar hun plek.

Roggelelies

Govelin ligt in het Wendland, grofweg de streek tussen Hamburg, Hitzacker en Hannover, grenzend aan de Elbe. Het is een oud, glooiend ijstijdenlandschap, met schrale

Luchtfoto van het erf uit 1959 (Foto: collectie fam. Bergmann)

Detail gevel met gestileerde roggeliele

akkers vol zwerfstenen, oude eiken en veel kleine dorpjes. Hier woont de familie Bergmann in een oude vakwerkboerderij, een van de drie boerderijen in het dorp. De boerderij werd in 1862 gebouwd en is familiebezit. Boer Harry Bergmann overleed in 2020 maar Christel en Steffie zetten het werk, zolang dat lukt, voort. Ze hebben nooit gekozen voor schaalvergroting en het moderne boeren en beseffen goed hoe bijzonder en tegelijkertijd kwetsbaar hun akkerland is. Zij zorgen ervoor dat, met hulp van subsidies, zeldzame akkerkruiden en -vogels een leefplek houden. Grote trots zijn de roggelies die hier nog jaarlijks in de akkers

bloeien, samen met soorten zoals korensla, smal streepzaad, glad biggenkruid, korenbloem, slofhak en ruige klaproos. In de oude eiken langs de akkers zingt de ortolaan en leeft het vliegend hert. Overdag kun je kraanvogels tegenkomen, 's nachts klinkt de bescheiden roep van de kwartel. Met hun werkwijze is de familie Bergmann een zeldzame witte raaf in het boerenland.

Zigeuners

In dit paradijsje dacht ik een historische boerentuin aan te treffen, maar Christel helpt me snel uit de droom. Ze vertelt: "De streek was arm, de akkers schraal en

droog. Elke centimeter grond werd gebruikt om te overleven. Voor een siertuin en bloemen was helemaal geen plek." Hoe arm de streek was, vertelt Christel: "Het was hier zo arm, zelfs de zigeuners reisden zo snel mogelijk door de streek heen, hier was niets te halen." Pas vanaf 1973, toen Christel na haar huwelijk met Harry op de boerderij kwam wonen, vormde ze geleidelijk de directe omgeving van het huis om tot siertuin. De tuin is dus veel minder oud dan ik verwachtte. Nog steeds zijn er typische elementen van een boerenerf te herkennen, de siertuin dichtbij het huis, de moestuin en een leeg deel van het

< Het onkruid gaat naar de kippen
Zwerfstenen houden het vliesdoek
op z'n plek >

erf waar met de machines gema-
noeuvereerd kan worden. Oude
fruitbomen gingen dood en de
herplant staat niet meer in een apar-
te boomgaard maar verspreid in de
siertuin.

'Kaiser Wilhelm'

Van oorsprong was de boerderij een
gemengd bedrijf, met akkerbouw en
wat vee. De grond die te schraal was
voor akkerbouw werd beplant met
bomen, voornamelijk grove den. In
de herfst worden er paddenstoelen
geplukt. De mest van het vee ging
samen met heideplaggen naar de
akkers. Op een luchtfoto uit 1959
zie je dat er nog geen siertuin was,
de akkers liepen door tot vlakbij de
boerderij. Wel was er een boom-
gaard en een moestuin waar vooral
wintervoorraad werd verbouwd.
Het inmaken van de groente was

een omvangrijke klus. Voor de
winter waren de verschillende kool-
soorten onmisbaar. In de boom-
gaard groeiden geen eetappels maar
alleen bewaarappels. De verschil-
lende rassen rijpten op verschillende
momenten af, zo waren er de hele
winter appels beschikbaar. 'Kaiser
Wilhelm' bijvoorbeeld, was nog in
februari geschikt om te eten. Van
de appels werd vooral appelmoes
gemaakt, samen met kool, aardap-
pels en uien vormde het een groot
deel van het wintermenu, een echte
boer at geen sla. Tegenwoordig is
het voedselaanbod natuurlijk veel
gevarieerder.

Leve de vriezer

Vroeger werden er nooit planten
gekocht. Die ruilde je met bekenden
uit de omgeving, net als het entma-
teriaal voor de fruitbomen. Op het

erf groeit nog een nazaat van de
roos die geplant werd toen de boer-
derij gebouwd werd. Aan de tuin
ligt geen ontwerp ten grondslag,
er kwam gewoon steeds een beet-
je siertuin bij waar leuke planten
een plek kregen. Ook de moestuin
veranderde maar gif of kunstmest
kwam nooit de tuin in. De grote
hoeveelheid kool als wintervoorraad
verdween en nieuwelingen zoals
courgettes en pompoenen versche-
nen. Dankzij de vriezer is het tijd-
rovende inmaken niet meer nodig,
er wordt alleen nog jam gemaakt
van het kleinfruit. Op het erf staat
een grote walnoot, waar in een goed
jaar wel 60 kilo noten vanaf komt.
Een deel daarvan wordt verkocht,
de rest wordt gepeld en ingevroren,
dan blijft het veel langer goed. De
rabarberplanten staan al 73 jaar op
dezelfde plek. Hoe dat kan? "Nooit
teveel plukken, dan kunnen de
planten heel oud worden", vertelt
Christel.

Dood hout en zwerfstenen

In de moestuin laten Christel en
Steffie zien hoe bloemen en groen-
te door elkaar worden gekweekt en
hoe ze de bodem bedekt houden.
Vanwege de toenemende droog-
te experimenteert Steffie met het
kweken onder tunnels van vlies-

Drie gezichten van
het erf (v.l.n.r.):
Moestuin, siertuin,
werkruimte

doek, dat werkt goed. De tomaten groeien in een kasje. Dankzij de grote biodiversiteit in en om de tuin komen plagen haast niet voor. Tegelijkertijd blijft de oude manier van werken, waarbij niets verspild wordt en zoveel mogelijk uit de directe omgeving gebruikt wordt, vanzelfsprekend. De randen van het vliesdoek worden op hun plek gehouden met rijen zwerfstenen, afkomstig uit de akkers. Speciaal voor bezoekers is er ook een zwerfstenentuin, 'Findlingsgarten' ingericht, met bijzondere zwerfstenen uit de nabije omgeving en met informatie over hun Scandinavische herkomst. Snoeihout wordt voor van alles gebruikt. In een dode fruitboom groeien klimmers. Van het bochtige, sterke eikenkernhout is een prachtige rozenboog gemaakt. Met het onkruid uit de tuin zijn de kippen blij. In de herfst wordt het overgebleven groen ondergewerkt.

Samen delen

Voor de familie Bergmann is het vanzelfsprekend dat de natuur een grote rol speelt in hun dagelijks leven en waar ze kunnen doen ze nog wat extra. Een stapeltje stenen is bestemd voor de hagedissen. Ze kunnen zich ertussen verstoppen

De boerenzwaluwen zijn geholpen met wat water en leem

De tuin in volle bloei en nazaat van de roos die bij de bouw geplant werd (inzet)

of de stenen gebruiken om in het zonnetje op te warmen. Een klein plasje water met een wat extra leem geeft de boerenzwaluwen die in de boerderij broeden, nestmateriaal. De zwaluwen verzamelen zich graag in een dode fruitboom aan de rand van de tuin, een andere dode boom gaat schuil onder en klimroos. Het dode hout is tevens geschikt voor allerlei insecten, zo vormen oude kevergangen een natuurlijk bijenhôtel. Ook al gunnen Christel en Steffie de dieren om hen heen best veel, toch moeten ze het niet te bont maken. Vooral de reeën zijn echte connaisseurs als het gaat om malse bloemknoppen en smakelijke groente. Hekjes zijn niet voldoende om ze buiten te houden, daarom zijn er ook hogere netten opgehangen om tenminste de moestuin te beschermen. Een imker uit de omgeving verzorgt er zijn kasten met inheem-

se zwarte bijen. Plaatselijke specialiteit: korenbloemenhoning. Wasberen, ontsnapt uit de bontindustrie en in grote delen van Duitsland ingeburgerd, proberen weleens de bijenkasten te slopen op zoek naar honing. Met netten en schrikdraad worden de kasten beschermd.

Met dank aan Christel en Steffie Bergmann voor hun gastvrijheid en hun verhaal. Dank aan Fred Bos voor mijn introductie in Govelin en zijn informatie.

* Over de roggelelies van Govelin verscheen in Oase zomer 2012 een artikel, terug te vinden op www.stichtingoase.nl/tijdschrift (zoek in archief op roggelelies)